

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества. – 2-е изд. – М.: Искусство, 1986. – 444 с.
2. Ніколаєнко В. М. Історичні романи Раїси Іванченко про давню Русь. Автореферат дис. канд. філолог. наук: 10.01.01 – українська література. Запорізький держ. ун-т. – Запоріжжя, 2002. – 19 с.
3. Домалега І. М. Жанрово-стильові особливості історичних романів Д. Міщенка про добу VI – VII ст. н.е. Автореферат дис. канд. філолог. наук: 10.01.01 – українська література. Кіровоградський держ. ун-т. ім. В. Винниченка – Кіровоград, 2007. – 19 с.
4. Горбач Н. В. Історична проза Юрія Мушкетика. Автореферат дис. канд. філолог. наук: 10.01.01 – українська література. Запорізький держ. ун-т. – Запоріжжя, 2002. – 19 с.
5. Сагайдак Т. О. Художня інтерпретація козацтва в українських історичних романах першої половини XX ст.. Автореферат дис. канд. філолог. наук: 10.01.01 – українська література. Херсонський держ. ун-т. – Херсон, 2008. – 20 с.
6. Шевченко В. Ф. Українська історична поема XIX – початку XX століть. Концепція історизму, жанрова специфіка, шляхи розвитку. Дисертація доктора філолог. наук: 10.01.01. – українська література. – К.: 1997. – 354 с.
7. Ганюкова К. О. Еволюція історичної повісті в українській літературі XIX – початку XX ст.. Автореферат дис. канд. філолог. наук: 10.01.01 – українська література. Дніпропетровський націон. ун-т. – Дніпропетровськ, 2003. – 19 с.
8. Разживін В. М. Жанрово-стильові особливості української історичної повісті 20-30-х років XX ст.. Автореферат дис. канд. філолог. наук: 10.01.01 – українська література. Дніпропетровський націон. ун-т. – Дніпропетровськ, 2008. – 20 с.
9. Бабенко І. Д. Жанрова диференціація і поетика українського історичного оповідання XIX – початку XX ст.. Автореферат дис. канд. філолог. наук: 10.01.01 – українська література. Дніпропетровський націон. ун-т. – Дніпропетровськ, 2005. – 20 с.
10. Богданова М. М. Жанрово-стильові особливості української історичної малої прози XX ст. Автореферат дис. канд. філолог. наук: 10.01.01 – українська література. Херсонський держ. ун-т. – Херсон, 2007. – 18 с.
11. Проценко О. А. Еволюція українського історичного роману 90-х років XX ст.. Автореферат дис. канд. філолог. наук: 10.01.01 – українська література. Запорізький держ. ун-т. – Запоріжжя, 2001. – 19 с.
12. Полякова Г. О. Притча та притчевість в історичній прозі Валерія Шевчука. Автореферат дис. канд. філолог. наук: 10.01.01 – українська література. Херсонський держ. ун-т. – Херсон, 2005. – 20 с.

УДК: 811. 111 ' 42 ' 221. 5

ТЕЛЕОЛОГІЧНО ОБУМОВЛЕНА СЕМІОТИЗАЦІЯ ДІЙСНОСТІ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ЦІЛЬНОСТІ УНІВЕРСУМУ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОГО ПУБЛІЦИСТИЧНОГО ДИСКУРСУ)

Шевченко О.І., к. філол. н., доцент

Запорізький національний університет

У статті обґрунтовуються теоретичні засади дослідження телеологічно обумовлених складових смислу сучасного англомовного публіцистичного дискурсу.

Ключові слова: телеологія, мотив, дискурс, текст, інтенція, смисл, семіозис, дійсність, універсум.

Шевченко А.И. ТЕЛЕОЛОГИЧНО ОБУСЛОВЛЕННАЯ СЕМИОТИЗАЦИЯ ДЕЙСТВИТЕЛЬНОСТИ КАК ОТРАЖЕНИЕ ЦЕЛЬНОСТИ УНИВЕРСУМА (НА МАТЕРИАЛЕ АНГЛОЯЗЫЧНОГО ПУБЛИЦИСТИЧЕСКОГО ДИСКУРСА) / Запорожский национальный университет, Украина

В статье рассматриваются теоретические основы исследования телеологично обусловленных компонентов смысла современного англоязычного публицистического дискурса.

Ключевые слова: телеология, мотив, дискурс, текст, интенция, смысл, семиозис, действительность, универсум.

Shevchenko O.I. TELEOLOGICALLY DETERMINED SEMIOTISATION OF REALITY AS THE REFLECTION OF THE WHOLENESS OF THE UNIVERSUM (BASED ON THE MATERIAL OF ENGLISH PUBLICISTIC DISCOURSE) / Zaporizhzhya State University, Ukraine

The article deals with the theoretical bases of analysis of teleologically related components of sense in modern English publicistic discourse.

Key words: teleology, motive, discourse, text, intention, sense, semiosis, reality, universum.

“Вербальне з’являється лише тоді, коли невербального недостатньо для взаєморозуміння” [1: 150].

Метою нашого дослідження є виявлення закономірностей лінгвальної актуалізації телеологічно обумовлених складових смислу у англомовному публіцистичному дискурсі. Дослідження виконується із залученням методологічного апарату концептуально-семіотичного аналізу мотиваційних аспектів мовленнєвотворчої діяльності з проекцією на смислоформулюючий вплив універсуму як єдиного цілого.

Основними завданнями нашого дослідження є:

а) виявлення лінгвістично релевантних базових чинників антропоцентричного гатунку, які зумовлюють смислоформулюючу специфіку селективних процесів при означуванні дійсності у перебігу дискурсивного смислотворення в англійській мові;

б) встановлення концептуально-семіотичного підґрунтя мовленнєвотворчої доцільності зазначених селективних процедур в англомовному публіцистичному дискурсі як вторинному семіотичному просторі.

Питання мотиваційної основи як рушійної сили мовленнєвотворчої діяльності належить до так званих дифузних за природою аспектів смислу [2: 587], які виявляються у мовленні зазвичай опосередковано і вірогіднісно. Це обумовлено тим, що навіть при щиро задекларованому мотиві власне сам мовець може не усвідомлювати увесь спектр нюансів переплетіння своїх спонукань, потреб, устремлінь в межах своєї мотиваційної бази. У численних наукових роботах, присвячених проблемі смислотворення, акцентується надзвичайна важливість дослідження нелінійних, дифузних антропоцентричних параметрів мовлення у перебігу смислотворення [Див. напр.: 3; 4; 5]. В той же час підкреслюється неймовірна складність завдання науково осягнути, систематизувати, формалізувати у вигляді певних закономірностей і алгоритмів те, що часом не усвідомлює сам мовець - лінгвістично релевантні об’єктивно і суб’єктивно обумовлені базові спонукальні міркування мовної особистості, що є підґрунтям актуального, а не формально задекларованого смислу мовленнєвої дії [Див., напр.: 6: 11; 15: 563; 2: 587].

Існують і методологічні перепони щодо досягнення фінальної істини у вигляді вичерпно формалізованого знання. Концепція цільного універсуму, яка залучає вірогіднісні принципи у наукову рефлексію, має наукове обґрунтування у термінах квантової фізики. Це змушує нас визнати неможливість повної формалізації знання [Див., напр.: 7: 557] і сприймати постулат недосяжності фінального осягнення смислу у методологічному сенсі. Проте наявність змістовних лакун у смисловому просторі, на нашу думку, компенсується лінгвістичною і екстралінгвістичною компетенцією мовця, а також апіорною складовою свідомості, яка дозволяє йому у мовленнєвотворчій діяльності здійснювати інтуїтивні, вірогіднісні гіпотетично-дедуктивні операції, залучаючи семіосфери предметно-соматичної дійсності у їх взаємозв'язку в масштабі цілого універсуму. Цю тезу опосередковано підтверджують висновки Е. Бенвеніста щодо цільної реалізації смислу, який є не стільки сумою знаків, а радше виявом стосунків між ними [8: 88]. З одного боку такий підхід уможливорює наукове осягнення глибинного і неявного у смислотворенні, з іншого боку - обумовлює необхідність включення вірогіднісного, інтуїтивного, дифузного у сферу дослідження смислових аспектів мовленнєвотворчої діяльності.

Відповідно до нової постіндустріальної специфіки світосприйняття у фокусі виявляється "внутрішня сторона існування, можливості, які не реалізуються в стандартних ситуаціях, майже невлесими, але такі, що грають суттєву роль у цілісному житті явищ... Уявлення про останні (елементи невизначенності) здобувають вірогіднісний характер" [7: 557]. На нашу думку, зазначена теза надає підстави до включення в сферу наукової лінгвістичної рефлексії дифузних феноменів волевиявлення, оскільки в концептуальній системі постіндустріальної картини світу, яка тільки перебуває у процесі становлення, визнаються принципово суттєвими явища невизначенності, невиявленості, вірогідності.

Доцільність і нагальність зосередження наукових пошуків на неявно виражених вірогіднісних параметрах лінгвістичних феноменів зумовлена тим, що матерія в термінах квантової фізики більше не розглядається як "пасивна субстанція..., їй також властива спонтанна активність" і тому "ми маємо повні підстави говорити про новий діалог людини з природою" [9: 524]. Здається, В.В. Налімов має рацію, коли стверджує, що "Всесвіт постає перед нами як самоусвідомлювана велетенська структура" і настав час визнати той факт, що матеріальний світ наділений здатністю до "слабких форм свідомості" [10: 115], про які говорив ще Платон, розглядаючи світ як сутність з певними ознаками живої істоти [11: 171].

Об’єктом семіотизації у процесі сприйняття дійсності є предмети, живі істоти, події, явища та їх властивості і стосунки, які у сукупності складають зміст утворюваного образу світу внаслідок

перцептивної дії. Значимість (валентність) окремих складових реальності для індивіда визначають його потреби, наміри, цілі, настанови, що обумовлені мотиваційною базою мовця. Мотиваційні чинники залучаються до процесу смислоутворення, коли об'єкти сприйняття, включившись у ситуацію, здобувають нові якості, взаємодіють один з іншим, і стають "атракторами" сприйняття [12: 71]. Образ світу як результат активного світосприйняття є передумовою мотиваційно релевантної каузальної атрибуції в процесі соціальної перцепції [13: 24]. Онтологічна суть феномена каузальної атрибуції у кінцевому рахунку обумовлена смисловими параметрами дійсності, оскільки полягає у приписуванні суб'єктом певних причин та мотивів поведінці інших людей.

Ми розглядаємо мотиваційні і телеологічні параметри смислу як комплементарні, як такі, що є спорідненими феноменом цілепокладання і розмежовуваними ендегенним та екзогенним векторами обумовленості. Якщо мотив формується і реалізується через аналіз і синтез елементів дійсності індивідом (ендегенна векторність), то телеологічний аспект смислу можна радше кваліфікувати через зумовлену універсумом фінальну доцільність, яка ґрунтується на залученні усієї сукупності складових універсуму, включно з неявними, неусвідомленими, вірогіднісними чинниками, які лежать поза межами практичного досвіду мовної особистості (екзогенний вектор).

Явище семіотизації (означування) у нашому розумінні постає одним із проявів психокогнітивної діяльності, яка підкоряється певним телеологічним детермінантам. На нашу думку, мотивація є універсальною категорією мовленнєвої діяльності, що підпорядковує усі її аспекти - лексичні, синтаксичні, семантичні, інтенційні. Безпосереднім проявом мотивації як цілісного явища і найближчої причини діяльності є "активне, небезстороннє відношення живої істоти до різноманітних явищ, як до дрібниць, так і до величних життєвих цілей, що виявляється у вигляді позитивної або негативної оцінки цих явищ і спонукання здійснювати по відношенню до них дії" [6: 10]. Таким чином, мотивація у комунікативній діяльності зумовлює специфіку рецептивних операцій (наприклад, селекцію і категоризацію об'єктів середовища для означування) і продуктивних дій.

Ми виходимо з того, що вербальна субстанція є невіддільною складовою цільного універсуму. Змістовні параметри будь-якого словесного субстрата не можуть адекватно актуалізуватись, якщо не реалізуються закони єдності світу, що інтегрують семіотичний вплив складових універсуму на основі принципу телеологічності, який має прояв у доцільності, вмотивованості об'єктів, явищ або відношень між ними.

Розглянемо наступні тематично об'єднані тексти як відображення єдиної комунікативної ситуації у смисловій єдності певних епізодів і подій, виходячи з тлумачення літературно-художнього дискурсу як вторинної мінісеміотичної системи, побудованої на засадах інтертекстуальності, і враховуючи принципи релятивної цілісності універсуму. Зазначимо, що це відносно завершені у процесуально-смисловому плані фрагменти наративної субстанції різних але об'єднаних змістовно-фактуальною інформацією текстів, у яких віддзеркалений універсум у єдності вербального, предметно-соматичного, соціально-рольового і психолого-біологічного начал.

Змістовно-фактуальна інформація даних текстів стосується першої зустрічі новообраного президента країни і дійсного прем'єр міністра, який у минулому займав цей пост. Власне соціально-рольові параметри відображеної комунікативної події обумовлюють наявність імплікованої інтриги афективно-вольового (зокрема мотиваційного) плану. Зазначений матеріал розглядаємо як текстуально зафіксований перебіг комунікативної взаємодії, що відбувається у певному середовищі, репрезентованому у предметних (природних та штучних), соціально-рольових, психолого-біологічних та антропоморфних соматичних маніфестаціях. Оскільки ми виходимо з того, що утворення образу світу, фрагменту дійсності, ситуації є результатом чуттєвого цілісного, інтегративного віддзеркалення у людській свідомості [Див., напр. 6: 26], то таке розмежування форм репрезентації дійсності є досить умовним.

Виділимо плани потенційної семіотизації літературно-художньої дійсності, іншими словами, окреслимо структуру її семіотичного простору. Це досить умовно виокремлювані потенційно семіотизовані елементи: а) соматичної реальності, яка маніфестується у живому тілесному субстраті і охоплює соціально-рольові аспекти дійсності (динамічні акціональні параметри реальності, включно з вербальною і комунікативною невербальною поведінкою) і психомоторні семіотично релевантні афективно-вольові і фізіологічно обумовлені властивості індивідуума; б) предметної реальності (нежива природа, фізичне середовище, що має просторово-часові виміри).

Відповідно до завдань лінгвістичного дослідження, ми аналізуємо семіотичний простір через призму вербальної знакової системи, що є невідривною від соматичної і предметної субстанції як складовою цільного універсуму. Залежно від телеологічних чинників і комунікативних обставин певні висловлення, особливо ті, що претендують на статус декларацій мотивів мовця, екстраполюють свій семіотичний вплив на усю тематично інтегровану семіосферу. У дискурсивно відображеній комунікативній ситуації, з якою співвідносяться її елементи у вигляді комунікативних епізодів і подій, зазначені висловлення мають функцію умовної референційної точки, що інтегрує наративи тематично споріднених дискурсів.

Такі висловлення ми називаємо інтертекстуальними вербальними семіотичними атракторами, які у вигляді символічного субстрату корелюють з психологічним поняттям "об'єкт сприйняття" [12: 69] і виступають об'єднуючою ланкою усіх семіотизованих елементів відображеного цільного універсуму. Статус семіотичного атрактора є динамічним: висловлення може його здобувати і позбуватися залежно від динаміки системи комунікативних настанов.

Інтертекстуальними вербальними семіотичними атракторами у публіцистичному дискурсі зазвичай виступають обумовлені політичною кон'юктурою програмні заяви, лозунгові висловлення, заклики, декларації щодо соціально-політичних і моральних принципів та напрямів діяльності т. д., смислова актуалізація яких потребує опори на вибірккову узагальнюючу семіотизацію елементів цільного універсуму. Розглянемо наступне висловлення, репрезентоване у тексті у вигляді прямого цитування у обрамленні орієнтаційних невербальних чинників: *The day after he was anointed, Mr Medvedev made a television statement. Reading from an autocue, and even imitating Mr Putin's voice and style, he declared: "I consider it of utmost importance for our country to keep Vladimir Vladimirovich Putin in the highest post of executive power, the post of head of government of Russian Federation."* [14: 31-32]. Дане вербальне висловлення як семіотичний атрактор корелює з усіма ділянками семіотичного простору, які відображають універсум. Воно як об'єкт сприйняття є інтегративним утворенням, що прямо чи опосередковано репрезентує різні елементи універсуму, споріднені спільністю системних зв'язків і просторово-часових та телеологічних чинників. Смислова значимість даного висловлення виходить за межі суто пропозиційних і формальних параметрів лексико-синтаксичних і інтенціональних побудов і вірогіднісно актуалізується у єдності семіотичних потенцій предметно-просторових і соматичних субстратів універсуму (зокрема у його соціально-рольовій маніфестації).

Додаткові умови, що сприяють актуалізації певних вірогіднісних векторів актуалізації смислу даного висловлення, створює його авторське тлумачення (з підкресленим дистанціюванням від офіційно-директивного прочитання): *The Kremlin line is that the teamwork between Mr Putin as prime minister and Mr Medvedev as president will guarantee stability, creating a good base for more liberal reforms.* [14: 32]. Наведене речення-парафраза вербального семіотичного атрактора виступає у функції інтерпретанти. Але автор/адресант відмежовується від пропозиційного змісту представленого у тексті статті офіційного тлумачення програмного висловлення (вербального семіотичного атрактора), використовуючи фразу *The Kremlin line is...* Потенційна варіативність смислової актуалізації даного висловлення забезпечується також за рахунок вербалізованих авторських міркувань, які залучають до дискурсивного семіозису соціальні складові універсуму: *For all the talk of stability, Russia is in some ways less stable than it was* [14: 32]. Це ініціює у читача/адресата певний асоціативний ряд (який можна окреслити у даному разі лише за допомогою вірогіднісно-гіпотетичних висновків) і провокує критичне ставлення щодо валідності істиностних характеристик висловлення, яке виступає у якості інтерпретанти семіотичного атрактора.

Відштовхуючись від окресленого розуміння поняття "інтертекстуальний вербальний семіотичний атрактор", проаналізуємо телеологічно обумовлені особливості семіотизації базових складових універсуму: відображеної соматичної і предметної реальності. Семіотизація соматичної реальності у дискурсі зазвичай здійснюється у вигляді надання значущості антропоморфним соматичним проявам реальності. Значимість можуть здобувати статичні та динамічні (акціональні) параметри соматичної субстанції дійсності, зокрема:

а) соціально-рольові аспекти реальності (динамічні акціональні характеристики, включно з вербальною і комунікативною невербальною поведінкою);

б) фізіогномічні і психомоторні семіотично релевантні афективно-вольові і фізіологічно обумовлені властивості індивідуума.

У наступному прикладі автор/адресант підсилює започаткований негативний оцінювальний реєстр ситуації і, намагаючись відвести від себе вірогідні обвинувачення в упередженості і забезпечити обґрунтування істиності своїх умовиводів, залучає у дискурсивний наратив додаткову референційну площину у вигляді цитування опосередкованого адресанта: *His (Medvedev's) role as a "successor", he (Kirill Rogov, a political commentator) argues, is not to steal power from Mr Putin, but simply to substitute for him and to look after his place while he is away on a business trip to be head of the government. When Mr Putin decides to return, Mr Medvedev will hand over the keys and receive a due reward for his service* [15: 38]. Власне цитати і їх підбір адресантом також мають семіотичний статус для читача і можуть внаслідок критичного сприйняття зазнавати відмінного адресатного витлумачення - ресеміотизації.

Зміни у соматичній субстанції дійсності - складі учасників відображеної комунікативної ситуації (кадрові перестановки у уряді) як засновки для логічних висновків, набувають статусу знакових явищ: *The line-up confirms that Vladimir Putin is still in control* [15: 36]. Як видно з раніше наведеного і наступних прикладів, для забезпечення політичної коректності особливо значущі у політичному сенсі висловлення автор подає у опосередковано-адресантному референційному плані - у формі цитування: *Olga Kryshnanovskaya, a sociologist who studies the Russian elite, says that Mr Putin is cleansing the siloviki clan*

and getting rid of those who were equal or even senior to him... [15: 38]. Вербальна об'єктивація змістовних параметрів низки семіотичних чинників соматичного плану (перелік кадрових переміщень) виводить на пов'язані з цілепокладанням телеологічні аспекти комунікативної події. Телеологічні параметри події об'єктивуються у вигляді наївно-філософської максими також у формі цитування: - *"A tsar does not have colleagues, he has subjects," she says* [15: 38], що у свою чергу, на основі синтезу семіотичних складових, дозволяє вивести телеологічні аспекти смислу вербального семіотичного атрактора і комунікативної події загалом на концептуальному рівні. Вважаємо, що окрім власне алюзивного призначення як опосередкованого носія певної інформації, цитування має у даному разі метазнакову функцію, виступаючи опосередкованим додатковим маркером мотиваційної установки автора/адресанта.

Соціально-рольові параметри соматичної реальності можна розглядати з позицій статичності та динаміки. Зазначимо, що у процесі орієнтаційної евалюації віддзеркаленої реальності перш за все увагу привертають, і таким чином зазнають акту семіозису, відхилення від конвенційної (ритуальної) норми, яка є результатом мовчазної угоди (консенсусу). Семіотичне тлумачення мови як "будь-якої комунікаційної системи, що користується знаками, упорядкованими певним чином" [16: 14], надає нам підстави розглядати сукупність звичаїв та ритуалів у термінах семіотики як своєрідну мову.

В межах соціально-рольової семіосфери соматичної реальності особливу символічну значимість здобувають соматично релевантні дії як такі, що є порушенням етикетно-комунікативних максим або певним значущим відхиленням від соціально-ієрархічних еталонів. Соціально-рольові аспекти комунікативної події здобувають значимість завдяки порушенню релевантних конвенцій, невинуватимому аперцептивних очікувань, відхиленню від еталонних кліше ситуацій, оскільки зміна статусно-рольового розкладу та структури соматичної субстанції універсуму (про які йдеться у публіцистичному матеріалі) передбачає і певні відповідні ритуально-символічні метаморфози. Конвенції соціально-рольового невербального супроводження регламентують іншу ритуально зумовлену і очікувану невербальну поведінку з боку мовців (дійсного президента і прем'єр міністра), семіотично значимий брак якої в даному разі ми спостерігаємо: *Mr Putin sank deep into his chair and spoke (first) to Mr Medvedev, who perched on the edge of his own. If you did not know that Russia has just had a change of president, you would certainly not have guessed it* [14: 36]. Суть зазначеного феномену близька до поняття "мінус-прийм" [16: 66], що на дискурсивному рівні втілює ідею навмисного створення ситуацій невинуватимих очікувань.

Змістовні характеристики вербальної знакової системи (зокрема значущі властивості так званої вербальної поведінки) у даній ситуації також зазнають семіотичного впливу архітектоніки єдиного універсуму у координатах відповідності/невідповідності вербальної поведінки соціально-рольовим конвенціям комунікативної взаємодії: *In the first week of Mr of Mr Medvedev's presidency, it was Mr Putin who made the headlines... Mr Putin's speech to the Russian parliament... was little short of a state-of-the-nation address (Mr Medvedev's own such address has apparently been postponed until later in the year)* [14: 38]. Вочевидь, динамічні соціально-рольові акціональні аспекти соматичної реальності, які відповідають змісту поняття "невербальна поведінка" і "вербальна поведінка", мають чітко виражені семіотично значимі властивості і здатні впливати на семантичні параметри вербального семіотичного атрактора у комунікативному процесі.

На відміну від соматичної реальності семіотизація елементів предметної складової універсуму має свої особливості у перебігу дискурсивного смислоутворення з огляду на приписувану їй онтологічну "інертність". Виділяємо статично-просторові і динамічно-просторові властивості предметної реальності. Статично-просторові властивості відповідають статичним аспектам предметної субстанції середовища, яке в даному разі розглядається як певна просторово-часова локалізація сукупності фізичних об'єктів. Необхідно зазначити, що антиномія статичності і динаміки є досить умовною. Виходячи з принципу додатковості, статика і динаміка можуть розглядатися як комплементарні поняття, оскільки статика універсуму як семіотичний феномен є наслідком певного "динамічного стану матерії, який відображає взаємодію даної системи з навколишнім середовищем" [9: 525].

Динамічний стан матерії виявляється у так званих "дисипативних структурах", для яких властивими є нелінійність, нестійкість, флуктуації. Дані поняття виникли в надрах фізики та хімії, але вже вийшли за їх межі і проникли у наші погляди на світ [9: 525]. При дослідженні телеологічних аспектів смислоутворення у дискурсі це особливо важливо усвідомлювати, виходячи зі специфіки людської перцепції, коли перш за все увагу привертають і, як наслідок, зазнають акту семіозису результати динаміки реальності - раптові чи неочікувані зміни (або брак аперцептивно очікуваних змін) дійсності. Наприклад: *Even Mr Putin's critics are impressed by Russia's transformation in the past few years. ... Never before have Russians shopped or travelled so much. Restaurants, megamalls and airports are heaving; streets are choked with foreign cars. Nor is the wealth confined to Moscow; every other city now seems to have a decent hotel, an Italian restaurant and a Hugo Boss store* [17: 25]. Динамічно-просторові аспекти предметного середовища також охоплюють семіотично значимі акціональні параметри дійсності - дії та вчинки з залученням предметно-просторового субстрату реальності, як у наведеному прикладі: *Never before have Russians shopped or travelled so much* [17: 25]. Однак означення часових параметрів дійсності у

наступному прикладі відіграє роль антитези, що нейтралізує семіотичний потенціал предметної складової реальності, спростовуючи пропозиційний зміст наведених висловлень: *Yet the truth is that Russia's economy began its rebound 18 months before he became president* [17: 25].

У наступному аналізованому фрагменті тексту є акцентованими статичні параметри середовища, хоча семіотизації зазнають власне не вони. Ми спостерігаємо інверсійний феномен, коли у вигляді імплікованого умовиводу семіотизується невинуватене антиципаційне очікування конвенційно зумовлених змін у предметній реальності: *Vladimir Putin strode into his old Kremlin office and sat in his old chair opposite Russia's new president, Dmitry Medvedev. This was their first meeting since Mr Putin assumed his new job as prime minister. Yet the setting and body language had not changed at all* [15: 36]. Вербалізований умовивід автора/адресанта стосовно семіотично значимого браку наявних змін у предметній реальності виконує настановчу і дублюючу функцію, підстраховуючи адресатну компетенцію "читати" певним чином предметно-просторовий знаковий код.

Узагальнюючи особливості дискурсивного семіозису як процесу і результату концептуалізації складових дійсності в межах певної тематики, можна зробити висновки стосовно вірогідного мотиваційного підґрунтя індивідуально-авторської специфіки семіотизації дійсності як вияву настановчої спрямованості певного часопису, соціуму, угруповання і т.д. У даному разі простежується негативна тональність семантичного простору дискурсу - семіотизовані елементи реальності зі знаком "плюс" майже неминуче обрамляються семіотизацією таких складових реальності, які мають символічний змістовний потенціал спростування, нівелювання, нейтралізації попереднього знакового ряду. Стандартно це виявляється через посередництво антитези у вигляді означення певного фрагменту дійсності, "мінусові", символічні негативні оцінювальні смислові характеристики якого "нейтралізують" семіотичну репрезентацію дійсності з нейтральною або позитивною евалюацією. Наприклад: *...The tanks on the streets and fighters in the air, (are) ostensibly as a rehearsal for Moscow's military parade on May 9th* [18: 34]. Можна дійти висновку, що селективна специфіка семіотизації автором предметної ділянки дійсності в межах військової семіосфери має символізувати неузгодженість у семантичному просторі певного топосу (у наведеному прикладі: протиріччя у демократичних перетвореннях країни).

На матеріалі тематично і ситуативно споріднених публіцистичних дискурсів, інтегрованих певним вербальним семіотичним атрактором, ми здійснювали аналіз комунікативно релевантних селективних механізмів семіотизації дійсності, що формують характерне співвідношення семіотизованих фрагментів різних семіосфер - "ансамбль кодів", які використовує автор і які "надають певного змісту висловлюванням" [19: 28]. З авторськими настановами і тлумаченнями можна погоджуватись чи ні, це не було предметом нашого дослідження. У фокусі нашої роботи були механізми дискурсивної актуалізації смислу як цілого, похідного від сукупності стосунків між елементами семіотичного простору.

Таким чином, аналізований емпіричний матеріал надає підстави вважати селективні процеси у семіотизації дійсності телеологічно обумовленими і такими, що визначаються афективно узгодженою мотиваційною установкою - "настроєм на певний вплив, готовність відповідати на нього емоційною реакцією" [6: 262]. Мотиваційна установка зумовлює відбір автором мовних знакових засобів (на морфологічному, лексичному, синтаксичному і текстуальному рівні) і немовних, наділяючи знаковим статусом (семіотизуючи) фізичну субстанцію, факти, події (включно з комунікативними, наприклад, цитування), що відображають певні сфери реальності. Оскільки основною функцією рецепторного апарату людини є фіксація трансформацій у зовнішньому подразнику, коли на відміну від статично незмінного середовища реєструється перш за все "різниця" - "зміни у структурі сигналу... , а відсутність різниці не помічається" [20: 23], ми доходимо висновку, що окрім власне лінгвістичної основи, особливості селекції об'єктів семіотизації індивідуумом у процесі світосприйняття мають біологічне і психологічне підґрунтя. Авторська селективна специфіка семіотизації довілля також впливає на процеси вторинної семіотизації відображеної в тексті (художньої) дійсності адресатом/читачем, обумовлюючи двоступеневу семіотизацію або ресеміотизацію віддзеркаленої реальності.

Подальше дослідження дискурсивного смислоутворення з урахуванням перебігу семіотичних процесів в масштабах цільного універсуму може бути спрямоване на аналіз семіотично релевантних стосунків між складовими семіотичного простору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горелов И.Н. Вопросы теории речевой деятельности. Психолингвистические основы искусственного интеллекта / И.Н. Горелов. – Таллин: "Валгус", 1986. – 196 с.
2. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава: Довкілля – К, 2006. – 716 с.
3. Арутюнова Н. Д. Речеповеденческие акты и истинность / Н.Д. Арутюнова // Человеческий фактор в языке: Коммуникация. Модальность. Дейксис. – М.: Наука, 1992. – С. 6 – 39.

4. Воркачев С.Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании / С.Г. Воркачев // Филологические науки. – 2001. – № 1. – С. 64 – 72.
5. Гусев С.С. Смысл возможного. Коннотационная семантика / С.С. Гусев. – СПб.: Алетейя, 2002. – 192 с. – (Тела мысли).
6. Вилюнас В. Психология развития мотивации / В. Вилюнас. – СПб.: Речь, 2006. – 458 с.: ил.
7. Сагатовский В.Н. Картина мира и мир. – "Вызов и ответ" современной культуры / В.Н. Сагатовский // Хрестоматия по философии / сост. П.В. Алексеев. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2007. – С. 549 – 563.
8. Бенвенист Э. Общая лингвистика / Э. Бенвенист. – М.: Высшая школа, 1974. – 447 с.
9. Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса / И. Пригожин, И. Стенгерс // Хрестоматия по философии / сост. П.В. Алексеев. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2007. – С. 520 – 531.
10. Налимов В.В. В поисках иных смыслов / В.В. Налимов. – М.: Прогресс, 1993. – 280 с.
11. Диоген Лаэртский. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов / Диоген Лаэртский. – М.: Мысль, 1979. – 620 с.
12. Барабанщиков В.А. Психология восприятия: Организация и развитие перцептивного процесса / В.А. Барабанщиков. – М.: Когито–Центр; Высшая школа психологии, 2006. – 240 с.
13. Залевская А.А. Понимание текста: психолингвистический подход / А.А. Залевская. – Калинин: Калининский государственный университет, 1988. – 96 с.
14. The Economist, December 15th 2007. – P. 31 – 32.
15. The Economist, May 17th 2008. – P. 36 – 38.
16. Лотман Ю.М. Структура художественного текста / Ю.М. Лотман. – М.: Искусство, 1970. – 384 с.
17. The Economist, March 1st 2008. – P. 25.
18. The Economist, May 10th 2008. – P. 34.
19. Еко У. Роль читача. Дослідження з семіотики текстів / пер. з англ.: М. Гірняк. – Львів: Літопис, 2004. – 384 с.
20. Бехтель Э.Е., Бехтель А.Э. Контекстуальное опознание / Э.Е. Бехтель, А.Э. Бехтель. – СПб.: Питер, 2005. – 336 с.: ил.

УДК 811.161.1, 42

ДЕФІНІЦІЯ КОНЦЕПТУ В СУЧАСНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Юрченко О. В., аспірант

Запорізький національний університет

Стаття присвячена одному з найпопулярніших термінів сучасної лінгвістики – концепту. В ній актуалізуються основні підходи до проблеми концепту в лінгвістичних дослідженнях останніх десятиліть; синтезуються різні визначення поняття «концепт»; розглядаються питання його структури та можливості моделювання, співвідношення концепту зі значенням мовних одиниць, які його об'єктивують.

Ключові слова: поняття, термін, концепт, концептосфера, дискурс.

Юрченко О.В. ДЕФИНИЦИЯ КОНЦЕПТА В СОВРЕМЕННЫХ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЯХ / Запорожский национальный университет, Украина

Статья посвящена одному из наиболее популярных терминов современной лингвистики – концепту. В ней анализируются основные подходы к проблеме концепта в лингвистических исследованиях последних десятилетий; рассматриваются вопросы о его структуре и возможности моделирования, о соотношении концепта и значения языковых единиц, его объективирующих.

Ключевые слова: понятие, термин, концепт, концептосфера, дискурс.